

Jakub Cywiński¹

Mniejszości muzułmańskie w Chińskiej Republice Ludowej

Wstęp

Istnieje przekonanie, że Chińczycy nie mają żadnych przekonań religijnych. Kraj słusznie utożsamiany jest z doktryną Konfucjusza – filozofa, który ponad 2500 lat temu zaszczerpił wśród mieszkańców Państwa Środka racjonalne podejście do świata polityki, etyki i standardów moralnych. Znaczna część mieszkańców Chin to rzeczywiście osoby, którym religia w rozumieniu obywateli Europy czy Afryki jest zbędna czy też obca. Nie oznacza to jednak, że w Chinach religia jest nieobecna. Tak naprawdę, na terenie kraju współistnieją pięć głównych religii – buddyzm (w odmianach chińskiej, tybetańskiej i pali), taoizm, katolicyzm, protestantyzm oraz islam, a ponadto funkcjonuje wiele wierzeń o charakterze ludowym².

Obecnie, co do zasady, o mniejszościach muzułmańskich zamieszkujących teren Chińskiej Republiki Ludowej ciągle mówi się niewiele. Niewątpliwie w pewnym stopniu ma to związek z traktowaniem muzułmanów jako tzw. „grupy zwiększonego ryzyka” w związku z nasilającymi się atakami terrorystycznymi głównie w Europie i Stanach Zjednoczonych, których popełnianie przypisuje się osobom wyznającym islam. Jednocześnie nie należy zapominać o podłożu historycznym. Komunistyczne władze kraju przez wiele lat próbowały doprowadzić do obrazu Chin jednolitych, szczególnie patrząc przez pryzmat społeczeństwa – zwarte i homogeniczne pod większością względów, również religii. Po latach prześladowań i restrykcji związanych między innymi z kwestiami wyznaniowymi, wraz ze stopniową liberalizacją chińskiej ekonomii nastąpiła również względna poprawa sytuacji religijnej. Ostrożne otwieranie granic w latach osiemdziesiątych XX w., będące efektem pojawienia się w Chinach gospodarki rynkowej doprowadziło do obnażenia różnic

¹ Doktorant na Wydziale Prawa Uniwersytetu Humanistycznospołecznego SWPS w Warszawie, uczestnik wymiany doktoranckiej Erasmus+ w Zhejiang Chinese Medical University (Hangzhou, Chińska Republika Ludowa) w okresie wrzesień 2016–styczeń 2017.

² Z. Qian, *China's Ethnic Groups and Religions*, Pekin 2010, s. 144–170.

o charakterze etnicznym, kulturowym i oczywiście religijnym. Miało to również wpływ na aktywizację islamu i skok liczby jego wyznawców na terenie Chin. Według różnych szacunków Państwo Środka zamieszkuje około 20–23 milionów muzułmanów, z których większość to sunnici³ z hanafickiej⁴ szkoły prawnej⁵. Pierwsze z grup muzułmańskich pojawiły się na południowo-wschodnim krańcu Chin. Byli to głównie potomkowie perskich i arabskich kupców oraz urzędników przybyłych między siódmym i dziesiątym wiekiem. Za czasów mongolskiej dynastii Yuan (wiek trzynasty i czternasty) miała miejsce migracja muzułmanów z Centralnej Azji, a wzrostu populacji muzułmanów dopełniało zawieranie małżeństw mieszanych. Koniec XVII w. przyniósł zwiększenie znaczenia sufizmu⁶. W mobilizacji większych grup muzułmanów (*Hui*⁷) podczas ekonomicznych i politycznych kryzysów między XVII i XIX stuleciem pomogła hierarchiczna struktura grup etnicznych i bractw. Częściowa autonomia północnych i i północno-zachodnich terenów zamieszkałych przez muzułmanów pojawiła się dopiero na początku XX w. Spowodowało to również eskalację konfliktów wewnątrz grup islamskich. W XX w. znaczna część muzułmanów popierała hasła głoszone przez komunistów. Obietnice równości, autonomii i wolności religijnej sprawiały, że grupy muzułmańskie chętnie angażowały się w tworzenie Chińskiej Republiki Ludowej. Niestety na-

³ Sunnizm (arab. قن س ل ل ه أ) – poza szizmem i charydżyzmem jeden z trzech głównych ortodoksyjnych odłamów islamu, wierny ortodoksyjnej tradycji Sunny, uznający wszystkich kalifów do 1258 r. za prawowitych następców Mahometa. Sunnici stanowią 75–90% wszystkich muzułmanów. Sami siebie określają jako „ludzi tradycji i wspólnoty” (arab. ل ل ل ا ة ع ا م ج ل ا و ق ن س ل ا Ahl ul-Sunna wa'l-Dżama'ah).

⁴ Hanafici (arab. ح ي ف ن ح) – zwolennicy jednej z czterech głównych sunnickich szkół prawa muzułmańskiego, wprowadzonej przez teologa Abu Hanifę.

⁵ A. Wąs, *Islam w Chinach*, Wiara.pl, <http://religie.wiara.pl/doc/497075.Islam-w-Chinach>, Pieniężno 2008.

⁶ Sufizm – (arab. ف و ص ت تا س ا و و ف ف) – jedno określenie dla kilku nurtów mistycznych w islamie. Pochodzi od słowa suf (ف و ص wełna). Nie znajduje potwierdzenia w ubiorze wyznawców, ponieważ czerpiąc wzór z chrześcijańskich mnichów sufi ubierali się we włosienice.

⁷ Hui (chiń.: 回族; pinyin: Huízú, xiao'erjing: و د و ؤ ح / و د و ؤ ح, dungański: Хуэйзү/Huejzw) – jedna z 55 uznanych oficjalnie mniejszości w Chińskiej Republice Ludowej. Nazwa Hui oznacza zasadniczo „muzułmanin mieszkający w Chinach”. Zamieszkują całą Chińską Republikę Ludową (w szczególności Gansu, Henan, Ujgurski Region Autonomiczny Xinjiang, Qinghai, Yunnan, Shandong), a największe skupisko znajduje się w południowym obszarze Regionu Autonomicznego Ningxia. Grupa ta ze względu na język oraz cechy kulturowe jest podobna do Chińczyków Han, wyróżnik stanowi jedynie religia – zdecydowana większość wyznaje islam, co pociąga za sobą inne różnice.

silające się restrykcje powodowały, że muzułmanie sami padali ofiarą reżimu, co najmocniej pokazały wydarzenia po 1957 r. i w trakcie rewolucji kulturowej (lata 1966–1976). Obecnie muzułmanie mieszkający w Chinach są bardzo zróżnicowani pod względem przynależności etnicznej, języka, tradycji kulturowych, praktyk religijnych oraz miejsca zamieszkania. Patrząc na sprawę pod względem geograficznym należy stwierdzić, że największa grupa muzułmanów (ponad dwie trzecie) zamieszkuje północno-zachodnią część Chin. Wszyscy chińscy muzułmanie wywodzą się z dziesięciu etnicznych grup mniejszościowych. Najliczniejszą grupę stanowią Huici (około 10 milionów), którzy znani są jako pierwsi muzułmanie na terenie kraju. Dlatego też do dzisiaj często islam w Chinach określa się mianem „nauki Hui” lub „religią Hui” (*hui jiao*). Drugą, ośmiomilionową grupę stanowią Ujgurzy. Najmniej liczna grupa to Tatarzy (około 6 tysięcy osób). Różnią ich również pochodzenie kulturowe, obyczaje i tradycje. Kazachowie i Kirgizowie praktykują nomadyczny tryb życia, a w ich zachowaniach można dopatrzeć się elementów kultury przedislamskiej i szamańskiej. Mimo różnic muzułmanie w Chinach czują przynależność do jednej wspólnoty, tzw. *ummy*. Objawia się to wspólnym recytowaniem modlitw oraz solidarności i wzajemnej pomocy przy konserwacji meczetów. Istnieją ponadto nowoczesne formy komunikacji, jak strony internetowe, fora i prasa zawierająca treści muzułmańskie. W Chinach znajduje się obecnie około 40 tys. meczetów. Co ciekawe, wznoszone obecnie budynki często posiadają również cechy architektury chińskiej, istnieje bowiem wiele meczetów zbudowanych w kształcie pagody. Zwiększa się liczba widocznych islamskich centrów regionalnych. Chińskie władze w swojej polityce nie deprecjonują znaczenia politycznego islamu. Częściowe zmniejszenie obostrzeń w stosunku do wspólnot muzułmańskich w Chinach zaowocowało podpisaniem szeregu intratnych umów o charakterze handlowym i militarnym z krajami islamskimi. W 1991 r. nawiązano również stosunki dyplomatyczne z Arabią Saudyjską, co spowodowało poprawę relacji rządu chińskiego z mniejszością muzułmańską. Mimo wszystko współczesnych muzułmanów cechuje zachowawczość w stosunku do chińskich władz⁸, a zbierający na całym świecie krwawe żniwo terroryzm powoduje niekiedy również w Chinach narastanie nastrojów antyislamskich.

⁸ A. Wąs, op.cit.

I. Historia islamu w Chinach

Utworzony przez Mohammeda (570–632) islam wraz z chrześcijaństwem i buddyzmem w VII w. stał się jedną z trzech głównych religii na świecie. W arabskim przekładzie islam oznacza „pokój”, „dobre samopoczucie” i „posłuszeństwo”. W miarę rozwoju religii znaczenie słowa islam w największej mierze przypisywano słowu „posłuszeństwo” z uwagi na konieczność rygorystycznego przestrzegania nakazów Allaha jako jedyne najwyższego bytu we wszechświecie, który komunikował się z wiernymi poprzez słowa Mohammeda – posłańca i ostatniego boskiego proroka. Twierdzenia, które w ciągu swojego życia sformułował Mohammed określane są jako „instrukcje świętego” i wkażują moralne wytyczne dla muzułmanów, z czego najważniejszym nakazem jest „być posłusznym Allahowi oraz szanować Mohammeda”. Księga Koran stanowi rdzeń praw i ideologii Islamu. Jest uznawana za klasyczną księgę „oświecenia Allaha”. Uczy że wszechświat jest stworzony i z góry zaplanowany przez Allaha. Główne cechy religii to odmawianie modlitw, odprawianie rytuałów, przestrzeganie postu, wykłady i głoszenie słów Koranu oraz pielgrzymowanie. Islam narzuca restrykcyjny system nakazów i zakazów w zakresie żywienia⁹.

Krótko po wzroście znaczenia islamu uległ on względnemu rozpowszechnieniu również w Chinach, za sprawą arabskich i perskich kupców (znanych jako *Fanke* – zagranicznych gości) przybyłych do kraju w celach handlowych. Warto zauważyć, że panująca wówczas dynastia Tang charakteryzowała się otwartością, co pozwalało między innymi na eskalację kontaktów handlowych. Rozbudowany transport zewnętrzny pozwalał na jednoczesny handel z ponad 70. państwami¹⁰. W 651 r. trzeci Khalif Osman przysłał do ówczesnej stolicy Chin Chang’an wysłannika w celu zaprezentowania siebie i wyznawanej religii przed cesarzem chińskim Gaozongiem z dynastii Tang. Zarówno chińscy, jak i zagraniczni historycy określają ten okres jako czas rozpowszechnienia i wzrostu na znaczeniu islamu. Od tego momentu należy wyodrębnić trzy zasadnicze punkty zwrotne dla religii muzułmanów w Chinach. Pierwsza z nich miała miejsce w trakcie panowania dynastii Tang i Song. W tym czasie lud zwany *Uygur*, pochodzący z zachodnich Chin przeszedł na islam po kontakcie z kupcami wędrującymi po Jedwabnym Szlaku. Drugi okres datuje się na lata 1271–1368 (panowanie dynastii Yuan), kiedy liczna grupa składająca się z Per-

⁹ B. Guizhen, *Ethnic Cultures of China. Minority Religions of China*, Pekin 2007, s. 110.

¹⁰ Z. Qian, op.cit., s. 160.

sów, Arabów i zróżnicowanych etnicznie osób pochodzących z centralnej Azji (wszystkich określono potem mianem *Huis*¹¹) osiedliła się w Chinach w związku z trwającym postępowaniem sił mongolskich na zachodzie. Było to bezpośrednim powodem rozpowszechniania się islamu i nagłego wzrostu ilości wyznawców tej religii. Trzeci okres zmian miał miejsce w czasie panowania dynastii Ming (1368–1644), kiedy to islam rozwinął się dalej, w rejonach obszaru Xinjiang¹². Wtedy też islam stał się podstawową religią grupy etnicznej Uygur¹³. Islam rozwinął się w dziesięciu chińskich etnicznych mniejszościach, konkretnie: Hui, Uygur, Kazakh, Kirgiz, Tatar, Uzbek, Tajik, Dongxiang, Sala i Bao’an. Z biegiem czasu wyznawane wartości nabrały cech „chińskiego islamu” z elementami charakterystycznymi dla poszczególnych grup etnicznych. Statystyki z 2000 r. mówią o 23 milionach chińskich muzułmanów znajdujących się w różnych grupach etnicznych. Dzisiaj islam dzieli się na dwie podstawowe sekty, Sunni i Shia, z czego przeważającą pod względem liczebności jest sekta Sunni – to do niej należy większość Chińczyków praktykujących islam, w tym należący do grup etnicznych Hui, Dongxiang, Sala i Bao’an¹⁴.

II. Muzułmańskie grupy etniczne w Chinach

1. Grupa etniczna Hui

Grupa etniczna Hui cieszy się największą liczebnością spośród mniejszości islamskich w Chinach. Ich ilość szacuje się na ponad 9,81 miliona osób zamieszkujących teren całego kraju. Począwszy od VII w. niewielka grupa Persów i Arabów osiedliła się na terenie Chin jako tzw. „mieszkańcy zagraniczni”. W XIII w. w związku z działaniami wojskowymi Mongolii, muzułmanie żyjący w Azji Centralnej, Persji i Arabii wyemigrowali do Chin, gdzie zostali nazwani „ludźmi Huihui”. W długim okresie mieszania się z wieloma innymi etnicznymi grupami Państwa Środka, Hui wchłonęła część cech ludów Han, Mongołów

¹¹ Ibidem.

¹² Sinciang (chiń. Xinjiang, wym. [cintcjan]; pełna nazwa: Region Autonomiczny Sinciang-Ujgur^[1], uję. سنويار مونوتپائى رۇغۇيۇئى ئاچان شىنجاڭ، Shinjang Uyghur Aptonom Rayoni) – region autonomiczny w Chinach. Duży, rzadko zaludniony obszar, będący ok. 1/6 częścią terytorium kraju. Region Sinciang obejmuje większą część Aksai Chin – obszaru, który Indie uznają za część stanu Dżammu i Kaszmir.

¹³ B. Guizhen, op.cit., s. 110.

¹⁴ Ibidem.

i Uygur z czasem formując własną społeczność, w której tworzeniu decydującą rolę odegrał islam. Z tego też powodu islam nierzadko określano w tamtym czasie mianem „religii Hui”. W doktrynie religijnej islam Hui podległy jest szkole hanafickiej¹⁵. Jej prawodawstwo oparte jest na Koranie, co sprawia że główny nacisk kładziony jest na instrukcje Mohammeda. We wczesnych latach panowania dynastii Qing sufizm działał w Chinach na szeroką skalę. Po zakończeniu panowania dynastii Qing, na początku Republiki Chińskiej tzw. ruch Ikhwan¹⁶, działający w oparciu o zasadę „poszanowania religii i reformy świeckości”, doprowadził do podziału wiary islamskiej Hui na sekty: Qadim, Ikhwan, Zachodnie Hofiya, Getilinya i Kopurlinya. Muzułmanie z grupy etnicznej Hui są głównie wyznawcami sekty Qadim, która pod względem liczebności jest największą w chińskim islamie. Słowo Qadim oznacza „dawną religię” lub „sektę szanującą dawną religię”. Oznacza to, że jej wyznawcy uzależniają swoje wierzenia od pierwotnej wiary oraz obrządków muzułmańskich, a po poradę kierują się do osoby opata – duchowego przewodnika. Sprawy należące do właściwości meczetów rozwiązywane są przez „starszego wioski”, „głowę społeczności” lub wieloosobowy zarząd. Ruch Ikhwan został stworzony w ścisłej korelacji z ruchem Wahabi¹⁷, działającym w Arabii w XVIII w. Ruch zakłada, że wszystkie nauki o charakterze religijnym, modlitwy, obrządki itd. muszą zgadzać się z doktryną Koranu, a co za tym idzie z zasadą, iż Allah to jedyny prawdziwy Bóg¹⁸. Zachodnie Khanqu zostało założone przez Ma Qixi (1857–1914), intelektualistę z grupy etnicznej Hui. Sekta ta doprowadziła do zbudowania Gongbei (tzw. wieży opata). Wierni są zachęceni do uprawiania hodowli oraz handlu, a ich społeczność dobrze rozwija ekonomię i edukację. Zehalinya¹⁹ należy do sekty Sufi. W swoich założeniach nalega na czytanie i recytowanie modlitw w sposób bardzo głośny tak, aby szanowanie Allaha i chwalenie Mohammeda było absolutnie słyszalne. Sekta została założona

¹⁵ Hanafici (ar. *يافنح*) – zwolennicy jednej z czterech głównych sunnickich szkół prawa muzułmańskiego, wywodzącej się od teologa Abu Hanify (zm. 767).

¹⁶ Ikhwan – tłum.: brat.

¹⁷ Wahhabizm (lub wahabizm^[1]) (arab. *وهابية*, al-Wahhābija) – ruch reformatorski i religijno-polityczny wywodzący się z islamu sunnickiego, powstały w XVIII w. na terenie Arabii. Jest określany terminami: „ultrakonserwatywny”, „surowy”, „fundamentalistyczny”, „purytański”. Jego głównymi inspiracjami są Ahmad Ibn Hanbal i Ibn Tajmijja, a także sam twórca ruchu, Muhammad Ibn Abd al-Wahhab.

¹⁸ B. Guizhen, op.cit., s. 111–112.

¹⁹ Zehalinya – tłum.: głośno i wyraźnie.

przez Ma Mingxin po jego powrocie do Chin z Arabii, gdzie pobierał nauki. Powstanie sekty datuje się na okres rządów cesarza Qianlong. Getilinya²⁰ również należy do sekty Sufi. Sekta pochodzi z Persji, a w Chinach wprowadzona została w trakcie trwania rządów cesarza Qing Kangxi przez Ngabo Tonglasi i objęła muzułmanów w prowincjach Gansu, Ningxia i Qinghai. Kopurlinya²¹ pochodzi z Centralnej Azji i również należy do sekty Sufi. Charakteryzuje się wycofaniem i kontemplacją wyznawców, którzy zamieszkując jaskinie często czczą Allaha samotnie. Najwięcej wiernych zajmuje terytoria Dongxiang, Kangle i Gaolan z prowincji Gansu. Hofiya²² również należy do Sufi i również pochodzi z Azji Centralnej. Jej wyznawcy poddają się cichej recytacji, a ich codzienność charakteryzuje spokój wewnętrzny, separacja od świata zewnętrznego i styl życia zbliżony do mnichów. Codzienność islamu to wyrzeczenia w zakresie diety. Według Koranu muzułmanie muszą przestrzegać czystości, tj. nie jeść wieprzowiny i nie spożywać krwi pod żadną postacią. Jednocześnie obowiązuje ich zakaz picia wina. W przypadku Hui i innych muzułmańskich grup etnicznych w Chinach jest podobnie, w szczególności obowiązuje zakaz jedzenia wieprzowiny²³. Osią życia muzułmanina jest meczet, nie tylko ze względu na modlitwę i obrządki religijne, pełni również obowiązki centrum politycznego, ekonomicznego i kulturalnego. W Chinach meczet w Qadim znany jest jako miejsce realizujące trzy zadania – działa jako miejsce kultu, łaźni i modlitwy. Hala modlitewna działa jako szkoła religijna na poziomie szkoły podstawowej i college'u. Region zamieszkały przez grupę Hui posiada ponad 10 tys. meczetów znanych na całym świecie. Mianem Czterech Starożytnych Meczetów mieszczącymi się na południowo-wschodnim wybrzeżu określa się meczet Huaisheng w Guangzhou, meczet Shengyou w Quanzhou, meczet Zhenjiao w Hangzhou i meczet Xianhe w Yangzhou. Mianem Czterech Oficjalnych Meczetów określa się meczet Kultu w Pekinie przy ulicy Niujie, meczet Dongsi, meczet Faming oraz meczet Pushou²⁴. Należy stwierdzić, że islam rozwinął się szeroko w społeczności Hui wprowadzając zakazy żywieniowe, zasady dotyczące pochówku oraz zaślubin i małżeństw, celebrowania festiwali i świąt oraz wiele innych. Pierwotnie powyższe nakazy i zakazy do-

²⁰ Getilinya – tłum.: osoba o wielkich możliwościach.

²¹ Kopurlinya – tłum.: najlepszy, największy, najwspanialszy.

²² Hofiya – tłum.: spokój, cichy, spokojny głos.

²³ B. Guizhen, op.cit., s. 112–113.

²⁴ Ibidem, s. 113.

tyczyły sfery czysto religijnej, natomiast w miarę wzrastania znaczenia islamu przerodziły się w zwyczaje i nawyki o charakterze generalnym²⁵.

2. Grupa etniczna Uygur

Grupa etniczna Uygur (sama określająca się mianem solidarności i przynależności), licząca 8,39 milionów wyznawców żyje głównie w czterech regionach w Xinjiang, konkretnie Hetian, Kashgar (Kashi), Aksu i Korla. Jest to głównie muzułmańska grupa, jednakże ujmując rzecz historycznie składała się z osób o różnych poglądach religijnych. Poza szamanizmem i manicheizmem, wyznawali również magianizm, nestorianizm i buddyzm. W X w. w Xinjiang pojawił się islam i do połowy XV w. doprowadził do konwersji wszystkich należących do grupy Uygur²⁶. Większość wierzeń grupy Uygur pochodzi od Sunni, aczkolwiek znajduje również wpływy ze strony Sufizmu, przewodnika którego określa się mianem „Ishan”, aczkolwiek co do zasady cała sekta również bywa nazywana tym mianem. Istnieje również niewielka grupa wyznawców pochodzenia Shiite w Kashgar, Shache i Tashkurghan. Obecnie sekta Wahabi jest również mocno rozpowszechniona. Ishan²⁷ zakłada, że wszystko związane z człowiekiem jest darowane przez „Khudai”²⁸ – przez nikogo i nic innego. Determinuje to sposób życia wyznawców, wskazując że podejmowane przez nich czynności mają ograniczać się do recytowania modlitw, kultywowania obrzędów i poszukiwania boga po to, by po śmierci trafić do raju. Wywiązywanie się z powyższych obowiązków nie może być pod żadnym pozorem wstrzymane. Istotnym zakazem jest absolutny brak przyzwolenia na zabijanie. Meczety grupy Uygur można podzielić na trzy typy: meczety rezydentów (z podstawową nauką religii), meczety Jum’a (nieco większe od meczetów rezydentów, w których dochodzi do zgromadzeń kilku mniejszych meczetów i gdzie co piątek można wysłuchać kazania) oraz meczety założone na przydrożach służące podróżnym. Poza meczetami grupa Uygur posiada kult Mazara²⁹, który zasadniczo stanowi mauzoleum islamskiego dostojnika lub arabskiego misjonarza, przyciągającego pielgrzymów³⁰. Doktryna religijna Uygur posiada własne unikalne

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem, s. 113–114.

²⁷ Ishan – tłum.: skierowany we właściwą stronę.

²⁸ Uygurskie oznaczenie Allaha.

²⁹ Mazar – tłum.: święte miejsce.

³⁰ B. Guizhen, op.cit., s. 114–115.

cechy, jak na przykład „trzy reguły wiary Ishan”, „osiem dyscyplin Ishan” oraz „dziesięć zasad samopoznania Ishan”. „Trzy reguły wiary Ishan” to trzy zasady zaproponowane przez Sufizm – po pierwsze nie zapominaj o modleniu się do Allaha gdziekolwiek i kiedykolwiek. Po drugie wierny musi rozmwiać z Ishan w cztery oczy przynajmniej raz na siedem dni. Po trzecie to, co zaplanował Allah musi być zrealizowane. Lista „Ośmiu dyscyplin Ishan” jest następująca: nie rywalizuj o własność i przyjemności, prowadź oszczędny tryb życia i nie bądź ekstrawagancki, wierz tylko w Allaha, wypowiadaj jego imię często i ciągle o nim myśl, nie składaj fałszywego świadectwa, nie czynź zła, nie zabijaj, nie popełniaj przestępstw, szanuj kobiety, nigdy nie dopuść by coś rozproszyło twoją uwagę w trakcie modlitwy do Allaha, nie zapominaj o modlitwie za pokój i dobre perspektywy dla swoich dzieci. „Dziesięć zasad samopoznania Ishan” to reguły, które należy szanować w trakcie samopoznania, tj. pokutę, eksplorację teologii, okazywanie trwogi Allahowi, osiągnięcie (wszechmoc), powstrzymanie się od zachowań świeckich, zapomnienie o samym sobie (wyzbycie się szaleństwa), odzyskiwanie świadomości (powrót do tego co proste i prawdziwe), zestawienie człowiek – bóg (życie w boskim świecie) oraz determinacja. Wiele z meczetów znajduje się w rejonie Xinjiang, jak na przykład słynny meczet Attica w Kashgar zbudowany w XV w. Jego konstrukcja zdradza typową arabską architekturę z wieloma zdobieniami i stanowi największy i najbardziej znany meczet w Xinjiang. Kultura islamska jest jednym z podstawowych składników kultury Uygur. Jej akademickie źródła mają ogromny wpływ na filozofię, literaturę, muzykę, astronomię, geografę, architekturę itd.³¹

3. Pozostałe grupy etniczne wyznające islam

A. Kazakhaska grupa etniczna

Kazachowie głównie rozmieszczeni są w Autonomicznej Prefekturze Yili i Autonomicznym Hrabstwie Mulei na północy od Xinjiang. Ich populacja sięga 1,25 miliona osób. Generalnie ich wierzenia są tożsame z wierzeniami pozostałych chińskich grup etnicznych wyznających islam, niepozbawione są natomiast pewnych różnic. Przykładowo nie istnieje podział na religijne sekty. Ludzie zajmują się głównie hodowlą i prowadzą nomadyczny tryb życia. Istnieje kilka służących modlitwom meczetów na terenach rolniczych, aczkolwiek brakuje ich na wspólnych terenach, w obrębie których przemieszczają się

³¹ Ibidem, s. 115–116.

Kazachowie. W związku z powyższym inaczej niż większość muzułmanów, pięć razy dziennie wraz z całą rodziną spełniającą rolę jednostki religijnej oddają się oni religijnym praktykom w domach. Zanim lud Kazakh zaczął praktykować islam, wyznawali oni szamanizm, manichaeizm, buddyzm i chrześcijaństwo. W islam zaczęli wierzyć w okolicach X–XI w. W tym miejscu należy wspomnieć, że pomiędzy nomadycznymi wyznawcami szamanizmu i islamu przez wiele lat istniał konflikt. Dopiero w XVIII i XIX w. religia muzułmanów rozprzestrzeniła się na tyle mocno wśród grupy Kazakh, że wyznawcy szamanizmu stopniowo przechodzili na islam, co finalnie w sposób naturalny zdusiło konflikt. Niewielu Kazachów jest w stanie czytać Koran, natomiast wszyscy traktują księgę jako przedmiot święty. Zasadą jest umieszczanie jej w szczególnym miejscu w każdym domostwie w celu okazania szacunku. Rolę opatów pełnią mawlowie, którzy jednak mają znikomą wiedzę w zakresie Koranu, część z nich nie zna języka arabskiego i nie rozumie przykazań Mohammeda. Z tego powodu większość wiedzy na temat islamu Kazachowie otrzymują na corocznych obchodach świąt oraz przy okazji pogrzebów. Islam wdzierając się w życie grupy spowodował zmiany niektórych przyzwyczajęń i nawyków. Przykładowo młodzi ludzie nie powinni spożywać alkoholu w obecności starszych, nie wolno również pocierać przedmiotów wierzchnią częścią dłoni. Obecnie islam rozwija się prężnie wśród społeczności Kazachów, budowane są nowe meczety, regularnie publikuje się literaturę związaną z Koranem i modlitwami, a niektórzy wykształceni mawlowie dokonali nawet tłumaczenia Koranu na język Kazakh³².

B. Kirgijska grupa etniczna

Stanowiąca około 160 tys. osób kirgijska grupa etniczna zamieszkuje głównie tereny Autonomicznej Kirgijskiej Prefektury w południowym Xinjiang. Podobnie jak poprzednicy koncentrują się na hodowli, natomiast razem z grupą Tajik wykształcili własną muzułmańską szkołę w północno-zachodnich Chinach. Nie należą jak poprzednicy do wyznawców Sunni, ale do wyznawców ishmaelite [według Księgi Rodzaju, Ismaelicy (arabski: Bani Isma'il, hebrajski: Bnai Yishma'el) są potomkami Ismaela, starszego syna Abrahama i potomków dwunastu synów/książąt Ismaela] z Shia, która wykształciła wielowymiarową filozofię religijną. Wierzą że znaczenie Koranu jest jednocześnie głębokie i powierzchowne, co należy zgłębiać za pomocą obserwacji i metafor. Grupę

³² Ibidem, s. 116–117.

kirgijską charakteryzuje również przywiązanie do nomadycznego trybu życia, posiadają jedynie kilka meczetów, co wiąże się z częstym prowadzeniem modlitw przez pasterzy na otwartych przestrzeniach³³.

C. Tadżykijska grupa etniczna

Grupa tadżykijska należy również do sekty ishmaelite. Zamieszkują hrabstwo Tashqorghan w północno-zachodnich Chinach, a ich populacja liczy około 40 tys. osób. Wierzą że istnieje łącznie 49 imamów³⁴, począwszy od Mohammeda aż do Agi Khana Czwartego. W trakcie każdej sesji kultu imiona wszystkich 49 przywódców muszą zostać odczytane, jeden po drugim, zgodnie z chronologią życia i działalności. W innym przypadku kult odbywa się w sposób nieprawidłowy. Nie odprawiają zbyt wielu obrzędów religijnych, mają jedynie kilka meczetów, a modlitwy recytują co do zasady tylko w święta. Lokal, w którym odprawiają obrzędy nosi miano „Kama Eti Hana”, w którym instalowana jest specjalna platforma, na której modlitwy odprawia imam. Do miejsca modlitw wstęp mają tylko ci, którzy są członkami sekty ishmael. Religijny przywódca Tadżyków ishan jest uważany za potomka osoby świętej, a jego pozycja i rola w grupie jest dziedziczna³⁵.

D. Tatarska grupa etniczna

Tatarzy zamieszkują Yining, Tacheng i rejon Altai w Xinjiang, są muzułmanami Sunni. Poza podstawowymi formami kultu Tatarzy przed obrzędami „czystoislamskimi” zajmują się tzw. „wudu” lub „ghusl”. Polega to na tym, że gdy mężczyźni opuszczają kobiety by dokonywać obrzędów religijnych, kobiety rozkładają w domu na podłodze czyste dywany, po czym modlą się do „Ka’Ba”, wielbiąc „dzień Jum’a”, czyli piątek. Na następny dzień nie piorą ubrań i nie sprzątaj domów, które zostały posprzątane dzień wcześniej. Z islamskich świąt Tatarzy świętują Wniebowstąpienie Proroka – w nocy modlą się, wypowiadają pomyślne, serdeczne słowa. Obowiązuje ich również absolutny zakaz przeklinania. Warto zauważyć, że Tatarzy przez długi czas żyli wśród grupy etnicznej Uygur, przez co zostali w dużym stopniu naznaczeni szacun-

³³ Ibidem, s. 117.

³⁴ Imam (arab. إمام) – w dosłownym tłumaczeniu: „przywódca”. Mianem imama można określić władcę kraju, natomiast termin najczęściej odwołuje się do przywódcy religijnego.

³⁵ B. Guizhen, op.cit., s. 117.

kiem wobec Koranu, meczetów i mazarów. W szczególności respektem darzą tych, którzy udali się na pielgrzymkę do Mekki. Minaret³⁶ meczetów tatarskich u szczytu posiadają symbole gwiazd i księżycy, co odróżnia je od innych meczetów³⁷.

E. Uzbecka grupa etniczna

Grupa uzbecka to około 10 tys. osób. Zajmują głównie tereny Yining, Tacheng, Kashgar, Shache i Yecheng. Są muzułmanami Sunni, a ich zwyczaje i obrzędy w zasadzie nie różnią się od tych praktykowanych przez pozostałe grupy etniczne. Ujmując rzecz historycznie, islam i rozwój społeczny Uzbeków spowodował zróżnicowanie klasowe, z silną hierarchizacją oraz zakazem mezaliansów. Uzbekowie wierzą w świętość Koranu, meczetów, mazarów; uważają że wyroki religijnych sądów są ostateczne. Zaślubiny i pogrzeby obchodzą zgodnie z doktryną islamu³⁸.

F. Grupa etniczna Dongxiang

W przedmiotowej grupie wszyscy członkowie to muzułmanie. Zamieszkują głównie rejony Linxia w prowincji Gansu, a ich liczebność to około 510 tys. osób. Są Sunnitami, którzy przestrzegają doktryny Hanafi³⁹. Ich sposób rozumienia i wyznawania islamu wiąże się z mistycyzmem i systemem feudalnym w Chinach. Wszystkie islamskie sekty w Chinach mają swoich wyznawców wśród grupy Dongxiang, natomiast dominującą jest stara religia zwana Hofoya. Wszyscy wyznawcy wierzą w Koran, natomiast mają różne spostrzeżenia i sposoby działania w kwestii „dyscyplin modlitewnych”. W związku z powyższym mają różne ceremonie religijne, inne sposoby ubierania się, a nawet różne sposoby na utrzymywanie brody⁴⁰.

³⁶ Minaret (arab. *قرانم* manara – miejsce, skąd widać światło, latarnia morska) – wysoka wieża stawiana przy meczecie z nadwieszonym balkonem, z którego muezin może nawoływać wiernych na modlitwę.

³⁷ B. Guizhen, op.cit., s. 118.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Szkoła Hanafi (Arabic: *أبي-حنيفة* Hanafi) – jedna z czterech szkół religijnych Sunni, islamskich szkół jurysprudencji.

⁴⁰ B. Guizhen, op.cit., s. 118–119.

G. Grupa etniczna Sala

Grupa ta zamieszkuje głównie Xunhua i Hualong w prowincji Qinghai i Jishi Mountain w prowincji Gansu. Ich liczebność szacowana jest na 100 tys. ludzi. Przodkowie przedstawiciele grupy Sala byli muzułmanami jeszcze przed swoją migracją na wschód. Po XVII w. wiele z islamskich sekt osiedliło się na terenach zamieszkałych obecnie przez grupę Sala. Od XX w. można zaobserwować powstanie zupełnie nowej sekty, która przyciąga wyznawców i skupia się na spotkaniach mających miejsce w nocy. Wpływ grupy dotarł nawet do regionu Hehuang w prowincji Qinghai i niektórych terenów w Gansu i Xinjiang. W doktrynie religijnej Sala podążają za innymi grupami. Wyróżnia ich silna świadomość religijna. Historycznie z grupą wiąże się slogan „zamień życie na religię”⁴¹.

H. Grupa Bao'an

Grupa Bao'an liczy około 10 tys. osób, umiejscowionych w obrębie góry Jishi w Gansu. Została stworzona jako zlepek muzułmanów z Mongolii, muzułmanów Hui, Han, tybetańskich oraz grupy Tu w trakcie trwania dynastii Ming i Qing. Podążają drogą wyznaczoną przez Sunni i doktryną Hanafi. Posiadają dwie sekty – starą i nową, z czego większość z nich opowiada się po stronie starej sekty. Ich obrzędy charakteryzują się spotkaniami pod osłoną nocy, w trakcie których palą kadzidła, głośno śpiewają i tańczą⁴².

III. Dzisiejsze mniejszości muzułmańskie w Chinach

W dniu dzisiejszym Chiny mają zasłużoną reputację kraju raczej nietolerancyjnego pod względem religii. Przypomnieć należy buddystów w Tybecie, chrześcijan w prowincji Zhejiang czy właśnie muzułmanów w zachodnim rejonie Xinjiang, którzy niejednokrotnie bywali prześladowani i aresztowani, a miejsca ich kultu dotykał wandalizm. W Xinjiang organy rządowe zdają się równać islam z terroryzmem. Kobietom zakazano noszenia tradycyjnych muzułmańskich nakryć twarzy, wyznawcy islamu byli ponadto zmuszani do łamania Ramadanu. Z tego ponurego obrazu represji wyłania się jednak jasny punkt – grupa Hui. Jak zostało wspomniane wcześniej w Chinach do dzisiaj

⁴¹ Ibidem, s. 119.

⁴² Ibidem, s. 119–120.

istnieją dwie duże grupy muzułmańskie – Uygur i Hui, która zasadniczo przeżywa właśnie swój rozkwit. Liczba pięciu meczetów w Ningxia (które stanowi kolebkę Hui), wzrosła ponaddwukrotnie od 1958 r., z 1900 r. do 4 tys. W całym rejonie ciągle budowane są nowe świątynie. Hui stanowi ewenement nie tylko na skalę Chin, ale praktycznie całego świata. Bardzo rzadko bowiem pada ofiarą islamofobii, co w dzisiejszych czasach należy poczytywać za osiągnięcie. Praktyki religijne Hui dobrze odzwierciedlają rozwój islamu, który miał miejsce w Chinach. Według Ma Tong, uczonego przedstawiciela grupy Hui, ponad połowa z jego pobratymców w dalszym ciągu podąża za szkołą islamu sunnickiego Hanafi. Wejście do meczetu Najiahu na południe od Yinchuan zdobią banery informujące o „starożytnej i autentycznej religii”. Co piąty wyznawca Hui podąża za bardziej restrykcyjnym kodeksem wahhabizmu, przywiezionym do Chin w XIX w. Prawdziwy sekret sukcesu Hui to jednak sposób, w jaki różni się od analogicznej grupy Uygur. Grupa ta, pochodzenia tureckiego, różni się od siebie etnicznie. Mówią własnym językiem – pochodną tureckiego i uzbeckiego. Określają Xinjiang jako swoją ojczyznę, w której większość z nich mieszka. Jeśli już są zatrudniani w przedsiębiorstwach państwowych to na niskich, służebnych stanowiskach. Uygur jest dyskryminowany, jednak powodem takiego stanu rzeczy jest niechęć do asymilacji. Hui natomiast ma większą siłę przebicia jako mniejszość etniczna głównie dlatego, że ich przodkowie przyjeżdżali jako misjonarze i kupcy z Persji, Mongolii lub Azji Południowo-Wschodniej. Przykładowo, będąc w związku małżeńskim z Hanem (rodowitym Chińczykiem) od pokoleń, wyglądają jak tubylcy i mówią po chińsku. Nie skupiają się w jednym rejonie kraju, ale są rozproszeni po całych Chinach, a tylko jedna piąta mieszka w Ningxia. W przeciwieństwie do Uygur czy choćby Tybetańczyków grupa etniczna Hui wybrała asymilację. Charakterystyczne dla Hui jest ściśle związanie z chińskim społeczeństwem. Faktem jest, że niektóre ze znanych postaci ze świata historii czy współczesnej polityki w Chinach to wyznawcy Hui, choć nawet niewielu Chińczyków zdaje sobie z tego sprawę. Przykłady to Zheng He, odkrywca, który organizował rejsy odkrywcze około 1400 r., lub szef partii w prowincji Jiangsu czy szef organu rządowego Komisji ds. Etnicznych. Stosunki Hui z Han nie zawsze jednak układały się pomyślnie. W latach 60. i 70. XIX w. tak zwana rebelia Dungan doprowadziła do śmierci ponad 10 tys. wyznawców Hui. Dopiero w 1976 roku udało się wypracować porozumienie, co według znawców tematu grupa Hui zawdzięcza swoim umiejętnościom negocjacji. Również dzięki temu grupa osiągnęła sukces na polu ekonomicznym. Dominuje w produkcji mięsa halal, jej przedstawiciele często pośredniczą w transakcjach handlowych pomiędzy

przedsiębiorstwami państwowymi w Chinach a firmami w Azji Centralnej. Ponadto największa szkoła arabska w Chinach to finansowana przez Hui prywatna uczelnia założona na obrzeżach Yinchuan. Większość studentów kształci się tam na tłumaczy korporacyjnych. Kolejnym dowodem na to, że rząd toleruje i szanuje mniejszość Hui jest przyzwolenie na praktykowanie prawa islamskiego (szariatu) w ograniczonym zakresie. Szariat wprawdzie nie jest rozpoznawany przez chiński system prawny, jednakże meczet Najiahu i miejscowy sąd okręgowy dzielą biuro tego samego urzędu mediacyjnego. Efektem tej symbiozy jest możliwość rozstrzygania spraw rodzinnych w postępowaniu mediacyjnym na zasadach szariatu, a dopiero w przypadku nieskuteczności mediacji sprawę przejmuje sąd. Przy tylu potwierdzeniach autentycznej asymilacji Hui nie straciła swojej tożsamości religijnej⁴³. Warto wspomnieć, że Hui jest drugim co do wielkości z 55 oficjalnie uznanych mniejszości narodowych w Chinach⁴⁴.

Podczas gdy Hui praktykuje swoją wiarę w Chinach praktycznie bez ograniczeń, Uygur doświadczają poważnych ograniczeń wolności religijnej. Większość z nich mieszka w odległej prowincji Xinjiang. W przeciwieństwie do sytuacji Hui, w przypadku Uygur istnieje rządowy ruch uregulowania ich zależności. Podczas ramadanu w 2016 r. trwającego miesiąc grupa zmuszona była do nieprzestrzegania postu, niektórzy nie mogli ponadto wziąć udziału w modlitwach lub podróżować. W listopadzie 2016 r. nakazano wszystkim obywatelom Xinjiang oddanie paszportów w ręce rządu chińskiego. Ograniczenia te nie są bezpodstawne i wynikają z przekonania rządu, że najbezpieczniejszym sposobem na ograniczenie przemocy jest prewencja. We wrześniu 2016 r. grupa napastników, podejrzewanych o przynależność do separatystów Uygur, wdarła się do kopalni węgla, gdzie zraniła nożem dziesiątki ludzi. 14 lutego 2017 r. w tym samym regionie nastąpił kolejny atak z użyciem broni palnej, w wyniku którego zginęło osiem osób, a dziesięć zostało rannych. Rząd za ataki obwinił Uygur. Ponadto podróżni z Xinjiang zmuszeni są zatrzymywać się na wszechobecnych punktach kontrolnych autostrad. Ciężko uzbrojeni żołnierze mają za zadanie przeszukiwać bagażniki i sprawdzać dowody tożsamości. Niekiedy Uygurzy są proszeni, by przekazali swoje telefony komórkowe, aby policja mogła przeszukać ich zawartość pod kątem treści lub oprogramo-

⁴³ „The Economist”, *China's other Muslims*, The Economist Group Limited, <http://www.economist.com/news/china/21708274-choosing-assimilation-chinas-hui-have-become-one-worlds-most-successful-muslim>, 2016.

⁴⁴ S. Xu, *Prosperity and Persecution: A Look at China's Muslim Minorities*, „The Politic”, <http://time.com/3099950/china-muslim-hui-xinjiang-uighur-islam>, 2017.

wania niebezpiecznego dla bezpieczeństwa publicznego. Rząd zaczął wprawdzie oferować dotacje pieniężne i mieszkaniowe, aby zachęcić do zawierania małżeństw pomiędzy Uygurami i Hanem, by dokonać asymilacji mniejszości islamskiej. Jednakże już w 2014 r. podjął decyzję o ograniczeniu urodzeń dzieci mniejszości muzułmańskich w Xinjiang, ponieważ uznano, że konieczne jest obniżenie płodności i skupienie się na walce z terroryzmem zamiast wdrażania polityki w zakresie planowania rodziny. W 2015 r. Chiny rozpoczęły kampanię antyterrorystyczną w Xinjiang po szeregu śmiertelnych ataków. Pekin obwiniał ekstremistycznych Uygurów dążących do utworzenia niezależnego państwa. Według raportu Praw Człowieka w 2015 r. 700 osób zmarło z powodu działań politycznych. Liczba aresztowanych osób wzrosła o 95% w stosunku do 2014 r., osiągając 27 tys. aresztowanych. Liczba osób skazanych na karę pozbawienia wolności lub dożywotniego pozbawienia wolności wzrosła o 50% w 2016 r. Przepęstwem karanym karą grzywny w wysokości 353 \$ stało się noszenie chust w miejscach publicznych, w tym podczas ślubu czy ceremonii religijnej. Problem grupy Uygur postrzegany jest przede wszystkim jako wewnętrzna sprawa bezpieczeństwa w Chinach, natomiast część ekspertów twierdzi, że należy go również rozpatrywać w kontekście nabierającego siły i rozmachu globalnego dżihadu i islamskiego fundamentalizmu.

Prawdopodobnie losy grup Hui i Uygur będą w dalszym ciągu diametralnie się różnić. Hui będzie nadal prosperować, o ile poprzestaną na nieco ograniczonych prawach politycznych. Grupa etniczna Uygur wydaje się mieć jednak niewielką nadzieję na poprawę w najbliższej przyszłości⁴⁵.

Zakończenie

Przekonanie, że Chiny to kraj bez religii jest słuszne jedynie częściowo. Znaczna część Chińczyków prawdopodobnie rzeczywiście jest bezwyznaniowa, natomiast na terenie państwa istnieje jednocześnie pięć diametralnie różniących się od siebie religii. Jedną z nich jest islam, który dodatkowo jest bardzo zróżnicowany wewnętrznie, posiada interesującą i pełną punktów zwrotnych historię rozwoju w Państwie Środka. Należy zwrócić uwagę na ilość grup etnicznych, z których każda kultywuje pewien odłam tej religii. Dwie główne grupy stanowią Hui oraz Uygur. Hui zintegrowała się z chińskim społeczeństwem i osiąga dzięki temu sukcesy natury politycznej, które sygnalizują całemu światu, że społeczność typowo islamska może nie stanowić zagrożenia, a wręcz być

⁴⁵ Ibidem.

ważnym i cennym elementem państwa, które przecież co do zasady nie sprzyja żadnemu wyznaniu. Uygur nie zasymilowała się i ponosi tego konsekwencje. W dobie narastającego ryzyka ataków terrorystycznych, które cały świat wiąże w większym lub mniejszym stopniu z islamem jest to niebezpieczna ścieżka.

Summary

The article analyzes in the three paragraphs the issue of Muslim minorities in China, focusing on the history of Muslims in China, certain groups who live and cultivate their religion on the Chinese territory and the current situation of main two ethnic groups – Hui and Uygur. In the first paragraph article focuses on the history of the phenomenon of Islam's development in China. Second paragraph focuses on the actual ethnic groups, concerning Hui, Uygur and other, smaller ethnic Muslim groups in China. The third paragraph shows the political situation of Hui and Uygur groups today.

Keywords: islam, muslim, China, Hui, Uygur, ethnic group, Kazakh, Kirgiz, Tajik, Tatar, Uzbek, Dongxiang, Sala, Bao'an

Słowa kluczowe: islam, muzułmanie, Chiny, Hui, Ujgurowie, etniczna grupa, Kozacy, Kirgizi, Tatarzy, Uzbekcy